A.Burak Büyükcivelek[1]
Mekansal Araştırmalar Merkezi Direktörü

DEĞERLENDİRME NOTU

İKLİM KRİZİ VE TOPLUMSAL DİRENÇLİLİK: ELEŞTİRİ İLE DÖNÜŞÜM ARASINDA[2]

İklim değişikliği ve toplumsal dirençlilik tartışmaları, içerisinde yaşadığımız ekonomik sistemin temel çelişkilerinden bağımsız olarak ele alınamaz. Mevcut ekonomik sistem sürekli büyümeyi ve sermaye birikimini hedeflerken, bu büyümenin gerçekleşebilmesi için ihtiyaç duyulan ekolojik koşulları giderek aşındırıyor. Üretim süreçleriyle yaratılan büyük ekonomik zenginlik, son derece eşitsiz biçimde dağılıyor. Üretimden elde edilen kazançlar belirli toplumsal kesimlerde yoğunlaşırken, ortaya çıkan çevresel ve toplumsal maliyetler çok daha geniş kesimler tarafından üstleniliyor. Benzer bir çelişki kentleşme süreçlerinde de görülüyor. Kentler ekonomik büyümenin ve sermaye birikiminin merkezleri hâline gelirken, aynı süreçler mekânsal eşitsizlikleri derinleştirme ve belirli toplumsal kesimleri giderek daha kırılgan yaşam koşullarına itme potansiyeli taşıyor.

Söz konusu çelişkiler iklim değişikliğiyle daha görünür hâle geliyor. Krizin ortaya çıkmasında en sınırlı sorumluluğa sahip olan kesimler, çoğu zaman krizin sonuçlarıyla mücadele edebilmek için de en sınırlı kaynaklara sahip. Burada üzerinde durulması gereken en temel çelişki, bütün bu sorunlara karşı geliştirilen dirençlilik politikalarında ortaya çıkıyor. Zira bu politikalar, toplumları bir yandan iklim değişikliğine karşı daha dirençli hâle getirmeyi amaçlarken, kırılganlıkları üreten ekonomik ve toplumsal ilişkileri büyük ölçüde koruyabiliyor. Bu durum temel bir soruyu gündeme getiriyor: **İklim krizini ve toplumsal kırılganlıkları üreten yapısal ilişkileri değiştirmeden dirençli bir toplum oluşturmak mümkün mü?**

[1] https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1480
Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazar(lar)ına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.
[2] 12-14 Ekim 2026 tarihleri arasında düzenlenmiş olan İklim Değişikliğine Dirençli Kentler temalı 11. Kent Araştırmaları Kongresi'nin 13 Ekim tarihli özel oturumunda A.Burak Büyükcivelek tarafından sunulmuş olan konuşmanın geliştirilmiş halidir.

Bu soruyu cevaplarken, kapitalist ekonomik sistemin içsel çelişkilerini, bu çelişkilerin kentsel mekândaki yansımalarını ve iklim krizinin farklı toplumsal kesimler üzerindeki eşitsiz etkilerini birlikte değerlendirmekte fayda var. Ayrıca dirençlilik politikalarının sınırları ve bu politikaların nasıl daha dönüştürücü bir nitelik kazanabileceğini tartışmak da önemli. Ne var ki, yapısal çelişkilerin varlığı, çözümün ancak var olan ekonomik sistemin bütünüyle ortadan kaldırılmasıyla mümkün olduğu anlamına gelmiyor. Sorunları üreten mekanizmaların anlaşılması, ekonomik faaliyetlerin çevresel ve toplumsal sonuçlarını sınırlandırabilecek daha etkili kamusal politikalar ve uluslararası düzenlemeler geliştirilmesi açısından önem taşıyor.

Kapitalist Ekonomik Sistem, Büyüme ve Toplumsal Eşitsizlikler

Kapitalist ekonomik sistemin temel dinamiklerinden biri, üretimin sürekli genişlemesi ve sermaye birikiminin sürdürülmesidir. Özellikle Sanayi Devrimi'nden itibaren fosil yakıtlara dayalı üretim ve enerji sistemlerinin gelişmesi, kapitalist ekonominin büyümesi ve küresel ölçekte yaygınlaşmasıyla doğrudan ilişkili olmuştur. Ancak sürekli büyümeye dayanan bir ekonomik sistem, sınırlı doğal kaynaklara ve belirli ekolojik eşiklere sahip bir gezegen üzerinde faaliyet gösteriyor. Teknolojik gelişmeler sayesinde üretim süreçlerinde enerji ve kaynak verimliliğinin artırılması mümkün olsa da ekonomik faaliyetlerin toplam hacmindeki genişleme, bu kazanımların çevresel etkilerini sınırlandırabiliyor. Hickel ve Kallis'in (2020) ekonomik büyüme ile kaynak kullanımı arasındaki ayrışmayı tartıştıkları çalışmada da vurguladıkları gibi, küresel ölçekte ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ve karbon emisyonlarından iklim hedeflerinin gerektirdiği ölçüde ayrıştırılması önemli güçlükler içeriyor. Dolayısıyla yalnızca üretimin daha verimli hâle gelmesine dayanarak ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanabileceğini varsaymak yeterli görünmüyor. Ekonomik faaliyetlerin ölçeği, üretim ve tüketim biçimleri ve kaynakların hangi toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda kullanıldığı da sorgulanmayı gerektiriyor.

Öte yandan kapitalist ekonomik sistemin yarattığı sorunları sadece doğal kaynakların aşırı kullanımı veya çevresel tahribat üzerinden değerlendirmek de yeterli değil. Çünkü bu sistem, ekonomik kaynakların, üretim araçlarının ve elde edilen kazançların toplumsal kesimler arasında eşitsiz biçimde dağıldığı bir yapıya dayanıyor. Üretim araçlarının mülkiyeti, emeğin örgütlenmesi, gelirin ve servetin dağılımı gibi temel ilişkiler, ekonomik büyümeden kimin ne ölçüde yararlanacağını belirliyor. Sermaye birikimi süreçleri belirli grupların ekonomik ve siyasal gücünü artırırken, toplumun diğer kesimleri açısından güvencesiz çalışma koşulları, gelir yetersizliği, barınma sorunları ve temel hizmetlere erişimde farklılıklar ortaya çıkabiliyor. Hal böyle olunca ekonomik büyüme ile toplumsal refahın artışı arasında doğrudan ve herkes için geçerli bir ilişki kurmak da mümkün olamıyor. Bu nedenle ekonomik büyümenin ne kadar zenginlik yarattığının yanı sıra bu zenginliğin nasıl üretildiğine, kimler tarafından kontrol edildiğine ve toplumsal kesimler arasında nasıl paylaşıldığına da bakmak gerekiyor.

Aynı eşitsizlik iklim krizine ilişkin sorumluluğun dağılımında da görülüyor. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin Altıncı Değerlendirme Raporu, yüksek gelir ve tüketim düzeylerine sahip toplumsal kesimlerin tüketim kaynaklı sera gazı emisyonlarında orantısız bir paya sahip olduğunu ortaya koyuyor. Buna karşılık düşük gelirli kesimlerin iklim değişikliğine katkıları çok daha sınırlı. Bu eşitsizliğe rağmen, düşük gelirli grupların çoğu zaman iklim krizinin sonuçlarından olumsuz biçimde daha fazla etkilendiği de bir gerçek. Bu iki eşitsizlik türünü birbirinden bağımsız ele almamak gerekir. Ekonomik kaynakların ve siyasal gücün toplum içerisinde nasıl dağıldığı, hem çevresel baskıların oluşumunu hem de bu baskıların sonuçlarıyla kimin hangi koşullarda karşılaşacağını belirlemekte. Bu da iklim krizinin atmosferdeki sera gazı yoğunluğunun artması veya sıcaklık değerlerindeki değişimle birlikte üretim, tüketim, bölüşüm ve toplumsal güç ilişkileri üzerinden değerlendirilmesini gerekli kılıyor.

Kapitalist Kentleşme ve Eşitsizliklerin Mekânsal Üretimi

Benzer bir sonuç kentler özelinde de ortaya çıkıyor. Özellikle kapitalist kentleşme içerisinde toprak ve konut, barınma ve yaşam alanı sağlama işlevlerinin yanında önemli yatırım ve birikim araçlarına dönüşüyor. Kentsel mekânın üretimi giderek arazi değerleri, gayrimenkul yatırımları, rant beklentileri ve piyasa dinamikleri üzerinden şekilleniyor. Bu nedenle kentsel mekânın nasıl geliştiği, hangi alanların yatırım çektiği ve hangi kesimlerin bu gelişmeden faydalandığı salt teknik planlama kararlarıyla açıklanamıyor. Bu kararların arkasındaki ekonomik çıkarları, mülkiyet ilişkilerini, kamusal müdahaleleri ve siyasal tercihleri de değerlendirmek gerekiyor. Konut piyasalarının işleyişi, arazi kullanım kararları, ulaşım ve altyapı yatırımları ile kamusal hizmetlerin dağılımı, bir yandan sermaye birikimi açısından önemli işlevler üstlenirken diğer yandan toplumsal eşitsizliklerin mekânsal olarak farklılaşmasında da belirleyici roller üstleniyor.

Bunun sonucunda farklı gelir grupları yalnızca ekonomik olanakları bakımından değil, yaşadıkları çevrenin niteliği, barınma koşulları, kamusal hizmetlere erişimleri ve çevresel risklere maruz kalma düzeyleri bakımından da birbirinden ayrışıyor. Nitelikli konutlara, yeşil alanlara, sağlıklı bir çevreye ve güçlü altyapı sistemlerine erişim, hanelerin ekonomik olanaklarıyla yakından ilişkili hâle geliyor. Aynı kent içerisinde yaşayan iki hane, aynı meteorolojik koşullarla karşı karşıya kalsa bile bu koşulların yaşamları üzerindeki etkisi son derece farklı olabilir. Bu ve benzeri nedenlerle kentlerdeki çevresel riskleri ve yaşam koşullarındaki farklılıkları değerlendirirken bunları yalnızca coğrafi konum veya doğal koşullarla açıklamak yeterli olmayacaktır. Gözlemlenen koşulların hangi ekonomik ve siyasal süreçler sonucunda oluştuğunu da anlamamız gerekiyor.

Toplumsal Olarak Üretilen Kırılganlıklar ve İklim Adaleti

Önceki tartışmaların ışığında kırılganlık konusu da yeni bir boyut kazanıyor. Kırılganlığın belirli toplumsal grupların sahip olduğu değişmez bir özellik olarak değil, büyük ölçüde toplumsal olarak üretilen bir durum olarak değerlendirilmesi gerekiyor. Örneğin düşük gelirli hanelerin daha niteliksiz konutlarda yaşaması, güvencesiz işlerde çalışması, temel hizmetlere erişimde zorluklarla karşılaşması veya daha güvenli alanlara taşınabilecek ekonomik imkânlara sahip olmaması, onları iklim riskleri karşısında daha dezavantajlı bir konuma yerleştiriyor. Benzer biçimde çocuklar, yaşlılar, engelli bireyler, kadınlar, göçmenler veya güvencesiz koşullarda çalışanlar, içerisinde bulundukları toplumsal koşullara bağlı olarak farklı risklerle karşılaşabiliyor. Ancak bu grupları kendi başlarına ve her koşulda kırılgan olarak tanımlamak doğru değil. Asıl sorgulanması gereken, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin bu bireyleri hangi mekanizmalar üzerinden daha kırılgan koşullarda bıraktığıdır. Bu nedenle kırılganlığın bireylerin sahip oldukları özelliklerle beraber içerisinde bulundukları ekonomik, toplumsal, kurumsal ve mekânsal ilişkiler üzerinden değerlendirilmesi gerekiyor.

İklim krizini üreten ekonomik yapı, aynı zamanda toplumun belirli kesimlerini bu krizin sonuçları karşısında daha korunmasız hâle getiren koşulları da üretiyor. İklim adaleti tartışmasının temelinde de bu çelişki yatıyor. Krizin oluşumuna daha az katkıda bulunan toplumsal kesimler, çoğu zaman krizin olumsuz sonuçlarına daha fazla maruz kalıyor ve bu sonuçlarla mücadele etmek için daha sınırlı kaynaklara sahip oluyor. Bu nedenle iklim adaleti, iklim değişikliğinin zararlarının daha adil paylaşılması meselesi değil. Aynı zamanda bu eşitsizlikleri ortaya çıkaran ekonomik ve toplumsal ilişkilerin sorgulanmasını da içermek zorunda.

Bu noktada iklim değişikliğine uyum ve dirençlilik politikalarının sınırlarının da tartışılması gerekiyor. Çünkü toplumsal kırılganlıkların yapısal nedenlerini dikkate almayan politikalar,

mevcut eşitsizliklerin sonuçlarını belirli ölçülerde hafifletse de bu eşitsizlikleri ortadan kaldırmakta yetersiz kalabiliyor. Hatta bazı durumlarda uyum müdahalelerinin kendileri de yeni eşitsizlikler yaratabiliyor. Örneğin kentsel çevre kalitesini artırmak amacıyla gerçekleştirilen yeşil altyapı yatırımları, yeterli sosyal koruma önlemleriyle desteklenmediklerinde gayrimenkul değerlerini yükselterek düşük gelirli grupların yerinden edilmesine katkıda bulunabiliyor. Benzer biçimde afet risklerini azaltmayı hedefleyen dönüşüm projeleri, barınma hakkını ve mevcut toplumsal ilişkileri gözetmediklerinde, fiziksel riskleri azaltırken başka kırılganlıklar üretebiliyor. Dolayısıyla uyum politikalarının başarısının yalnızca fiziksel risklerin azaltılması üzerinden değerlendirilmesi yeterli değil. Bu politikaların kimleri koruduğu, maliyetlerini kimlerin üstlendiği, hangi toplumsal kesimlerin karar alma süreçlerine katılabildiği ve müdahaleler sonrasında ortaya çıkan yararların nasıl dağıldığının da sorgulanması gerekiyor.

Dirençlilik: Mevcut Koşullara Uyum Sağlamak mı, Koşulları Dönüştürmek mi?

Geldiğimiz nokta dirençlilik kavramının nasıl tanımlandığı sorusunu gündeme getiriyor. Dirençlilik, genel anlamıyla bir sistemin karşı karşıya kaldığı şoklara dayanabilmesi, temel işlevlerini sürdürebilmesi ve gerektiğinde kendisini yeniden düzenleyebilmesi olarak tanımlanıyor. Ancak kavramın önemli toplumsal ve siyasal boyutları da bulunuyor. Kimin, neye karşı ve hangi koşullarda dirençli olması hedeflendiği, söz konusu kavramın nasıl ele alındığını doğrudan etkiliyor. Bu açıdan dirençlilik politikalarında iki farklı yaklaşımı birbirinden ayırmak olanaklı. Birincisi, mevcut ekonomik ve toplumsal yapıyı veri kabul eden ve bu yapı içerisindeki bireylerin, toplulukların veya altyapı sistemlerinin karşılaştıkları risklere daha iyi uyum sağlamasını hedefleyen yaklaşım. Bu çerçevede altyapı yatırımları, erken uyarı sistemleri, afet yönetimi, teknik önlemler ve bireysel uyum kapasitesini geliştirmeye yönelik politikalar ön plana çıkıyor. Kuşkusuz bu müdahaleler son derece önemli ve gerekli. Özellikle iklim değişikliğinin etkilerinin giderek daha fazla hissedildiği günümüzde, can ve mal kayıplarının azaltılması açısından vazgeçilmez bir rol oynuyorlar. Ancak mevcut toplumsal eşitsizlikleri ve bunları üreten ekonomik ilişkileri değiştirmeden gerçekleştirildiklerinde, dirençlilik bakımından sınırlı sonuçlar üretme riski de taşıyorlar.

İkinci yaklaşım ise dirençliliği yalnızca mevcut koşullara uyum sağlama kapasitesi olarak değil, bu koşulları dönüştürme kapasitesi üzerinden değerlendiriyor. Bu yaklaşım açısından temel sorun, belirli toplumsal kesimlerin neden sürekli olarak daha yüksek risklere maruz kaldığı, neden daha sınırlı uyum olanaklarına sahip olduğu ve bu eşitsizliklerin hangi ekonomik ve kurumsal mekanizmalar aracılığıyla yeniden üretildiğidir. Dolayısıyla iklim değişikliğine karşı kalıcı bir toplumsal dirençlilik geliştirmek için kırılganlıkların sonuçlarıyla birlikte nedenlerine de müdahale edilmesi gerekiyor. Bu da gelir ve servet eşitsizliklerinin azaltılmasını, güvenceli çalışma koşullarının geliştirilmesini, nitelikli konuta ve temel hizmetlere erişimin güvence altına alınmasını, kamusal kaynakların toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda dağıtılmasını ve kentleşme süreçlerinin kamu yararı temelinde yeniden ele alınmasını gerekli kılıyor. Bu noktada, dirençliliğin afetlerden sonra yeniden eski koşullara dönebilme kapasitesi olmanın ötesinde, daha güvenli, daha eşitlikçi ve daha sürdürülebilir toplumsal koşullar oluşturabilme kapasitesi olarak anlaşılması gerekiyor.

Daha kapsamlı bir bakış açısını savunan ikinci yaklaşım, kamusal sorumluluğun yeniden tanımlanmasında da farklı bir tutum sergilenmesi gerekliliğini vurguluyor. Süregelen yaklaşımların çoğu bireysel hazırlık süreçleri ve toplumsal dayanışma ağları gibi gücünü tabandan alan dirençlilik yaklaşımlarına odaklanmaktadır. Ancak, dirençliliğin yalnızca bireylerin kendi imkânlarıyla risklere hazırlanması veya toplulukların dayanışma ağları oluşturması üzerinden ele alınması, eşitsizliklerin yarattığı sorumluluğu yine bu eşitsizliklerden

en fazla etkilenen kesimlere yükleyebilir. Oysa kamusal kurumların temel görevlerinden biri, toplumun farklı kesimlerinin güvenli ve sağlıklı yaşam koşullarına erişimini sağlamak ve eşitsizlikleri azaltacak yeniden dağıtım mekanizmalarını geliştirmek olmalıdır. Bu açıdan bireysel sorumlulukları ve toplumsal dayanışmayı kamusal sorumluluğun yerine geçen mekanizmalar olarak değil, daha eşitlikçi bir toplumsal yapının oluşturulmasına katkı sağlayan kolektif bir kapasite olarak değerlendirmemiz daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Böylece iklim değişikliğine uyum bireyleri, toplulukları, yerel ve merkezi yönetimleri, uluslararası kuruluşları kapsayan çok ölçekli ve bütüncül bir biçimde ele alınabilecektir.

Uluslararası İklim Düzenlemeleri ve Ekonomik Faaliyetlerin Ekolojik Sınırları

Çok aktörlü ve çok ölçekli bir yapı, yerel gündemlerin sınırlarını aşarak iklim değişikliği gibi küresel bir sorunu yerel karar ve uygulama süreçleriyle ilişkilendirebildiği ölçüde değer kazanacaktır. Bu ilişki, yerel düzeydeki ekonomik faaliyetlerin ve yatırım kararlarının ekolojik sınırlar ve toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda değerlendirilmesine de olanak sağlayabilir. Kapitalist ekonominin sürekli büyüme ve sermaye birikimi dinamikleriyle ekolojik sürdürülebilirlik arasında önemli gerilimler bulunması, bu dinamiklerin kamusal müdahalelerle yönlendirilemeyeceği anlamına gelmiyor. Ekonomik faaliyetlerin çevresel ve toplumsal maliyetlerinin sınırlandırılması ve kamusal kaynakların hangi önceliklere göre kullanılacağının belirlenmesi, farklı ölçeklerdeki kurumların ve toplumsal aktörlerin birlikte ele alması gereken meselelerdir. Bu açıdan uluslararası iklim ve çevre düzenlemeleri, küresel hedefleri farklı ölçeklerdeki karar ve uygulama süreçlerine taşıyabilecek ortak bir çerçeve sunuyor. Finansal kaynakların yönlendirilmesinden ekonomik teşviklerin yeniden düzenlenmesine ve toplumsal kırılganlıkların azaltılmasına uzanan bu çerçeve, ekonomik faaliyetlerin ekolojik ve toplumsal sonuçlarına müdahale etmek için çeşitli olanaklar tanımlıyor.

Finansal kaynakların yönlendirilmesi bakımından önemli bir örnek, 2015 yılında kabul edilen Paris Anlaşması'nın 2. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendidir. Bu hüküm, finansal akışların düşük sera gazı emisyonlu ve iklim değişikliğine dirençli kalkınma hedefleriyle uyumlu hâle getirilmesini öngörüyor. Böylece finansal kaynakların hangi ekonomik faaliyetlere yönlendirileceğinin yalnızca yatırımcıların kârlılık beklentilerine bırakılmaması gerektiğine ilişkin önemli bir ilke ortaya konuluyor. Aynı anlaşmanın 4.3. maddesi, ülkelerin emisyon azaltımına yönelik ulusal katkılarını zaman içerisinde daha ileriye taşımalarını öngörerek ekonomik faaliyetlerin çevresel etkilerinin giderek daha fazla sınırlandırılması yönünde bir çerçeve sunuyor. Bununla birlikte 6.8. madde, iklim değişikliğiyle mücadelede piyasa dışı yaklaşımların önemini açıkça kabul ediyor. Bu madde, emisyon azaltımı ve uyum çalışmalarında bütünleşik, kapsamlı ve dengeli piyasa dışı yaklaşımların kullanılmasını; sürdürülebilir kalkınmanın ve yoksulluğun azaltılmasının desteklenmesini öngörüyor. Dolayısıyla Paris Anlaşması, iklim değişikliğiyle mücadeleyi yalnızca piyasa mekanizmalarına veya özel sektör yatırımlarına dayandırmak yerine kamusal iş birliğine ve piyasa dışı müdahalelere dayalı bir sistemin gerekliliğine dikkat çekiyor.

Bu yaklaşımın daha somut bir karşılığı, 2023 yılında gerçekleştirilen COP28 kapsamında kabul edilen 1/CMA.5 sayılı kararın 28(d) ve 28(h) bentlerinde görülüyor. Bu hükümler, enerji sistemlerinde fosil yakıtlardan adil ve hakkaniyetli biçimde uzaklaşılmasına ve verimsiz fosil yakıt sübvansiyonlarının aşamalı olarak kaldırılmasına yönelik küresel çabaların hızlandırılması çağrısında bulunuyor. Burada önemli olan, yalnızca fosil yakıt kullanımının çevresel etkilerinin kabul edilmesi değil, bu faaliyetleri ekonomik açıdan avantajlı hâle getiren kamusal desteklerin de sorgulanmasıdır. Benzer biçimde, Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi'nin 15. hedefi, büyük şirketlerin ve finans kuruluşlarının biyolojik

çeşitlilik üzerindeki etkilerinin ve risklerinin değerlendirilmesini ve açıklanmasını sağlayacak önlemlerin geliştirilmesini öngörürken, 18. hedefi biyolojik çeşitliliğe zarar veren teşviklerin ve sübvansiyonların kaldırılmasını veya yeniden düzenlenmesini amaçlıyor. Bu düzenlemeler, ekonomik faaliyetlerin çevresel maliyetlerinin görünür kılınması ve kamu kaynaklarının ekolojik açıdan yıkıcı faaliyetleri desteklemesinin sınırlandırılması bakımından önemli bir yaklaşımı temsil ediyor.

Uluslararası düzenlemelerde dikkat çeken bir başka gelişme ise iklim değişikliğine uyumun giderek daha fazla toplumsal eşitsizlikler ve sosyal koruma politikalarıyla ilişkilendirilmesidir. Paris Anlaşması'nın 7.1. maddesi, uyum kapasitesinin artırılmasını, dirençliliğin güçlendirilmesini ve kırılganlıkların azaltılmasını küresel bir hedef olarak tanımlarken, 7.5. maddesi uyum politikalarının katılımcı, toplumsal cinsiyete duyarlı ve kırılgan toplulukların ihtiyaçlarını gözeten bir yaklaşımla geliştirilmesini öngörüyor. Bu anlayış, COP28 kapsamında kabul edilen BAE Küresel İklim Dirençliliği Çerçevesi'nin 9(f) bendinde daha somut bir karşılık buluyor. Söz konusu hüküm, iklim değişikliğinin yoksulluk ve geçim kaynakları üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmasını, uyarlanabilir sosyal koruma önlemlerinin geliştirilmesiyle ilişkilendiriyor. Böylece iklim değişikliğine karşı dirençlilik, yalnızca fiziksel altyapıların güçlendirilmesi üzerinden değil, insanların güvenli ve sağlıklı yaşam koşullarına erişimini sağlayan ekonomik ve toplumsal ilişkiler üzerinden de ele alınıyor.

Bütün bu düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, uluslararası iklim ve çevre politikalarında iki önemli yönelim olduğu görülüyor. Birincisi, ekonomik faaliyetlerin çevresel maliyetlerinin sınırlandırılması ve üretim, tüketim, yatırım ve finansman kararlarının ekolojik hedeflerle uyumlu hâle getirilmesi. İkincisi ise iklim değişikliğinin toplumsal sonuçlarının eşitsiz dağıldığının kabul edilmesi ve uyum politikalarının sosyal koruma, temel hizmetlere erişim ve toplumsal adalet ilkeleriyle ilişkilendirilmesi. Elbette bu anlaşmaların ve kararların tümü aynı düzeyde hukuki bağlayıcılığa sahip değil ve kabul edilen hedeflerin uygulamaya geçirilmesi önemli güçlükler içeriyor. Ancak bu sınırlılıklar, ekonomik faaliyetlerin yalnızca piyasa dinamiklerine bırakılamayacağını, kamusal ve uluslararası düzenlemeler yoluyla yönlendirilebileceğini gösteren bu çerçevenin önemini ortadan kaldırmıyor.

Sonuç

Sağlıklı yaşam alanlarının oluşturulması ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı daha dirençli toplulukların geliştirilmesi, toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin temelinde yatan ilişkilere müdahale edilmesini gerektiriyor. Gelirin, mülkiyetin, kaynakların ve karar alma gücünün eşitsiz dağılımı değişmeden, kırılganlıkları kalıcı biçimde azaltmak güç görünüyor. Bu nedenle kent planlamasının ve dirençlilik politikalarının, insanların karşılaştıkları risklerle birlikte onları bu risklere açık hâle getiren koşullara da odaklanması gerekiyor. Ancak bu koşulların dönüştürülmesiyle güvenli ve sağlıklı bir çevrede yaşama olanağı toplumun bütün kesimleri için erişilebilir hâle gelebilir.

Bu dönüşüm arayışında, eleştirdiğimiz kapitalist sistemin içinde şekillenen kurumların geliştirdiği uluslararası anlaşmaları ve kararları da gözetmek bir çıkış noktası oluşturuyor. Bu düzenlemeler, içinden doğdukları ekonomik ve siyasal ilişkilerin sınırlılıklarını taşısalar da sistemin yarattığı çevresel ve toplumsal olumsuzluklara müdahale etmek için yararlı, kimi durumlarda ise vazgeçilmez araçlar sunuyor. Dolayısıyla bunların sunduğu olanaklardan yararlanmak, uygulamalarını talep etmek ve kapsamlarını genişletmeye çalışmak, daha adil yaşam koşulları oluşturma çabasının bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Burada karşımıza çıkan temel ideolojik gerilim, kapitalist sistemi ve sonuçlarını eleştirirken, aynı sistemin parçası olan kurumların geliştirdiği politikalara da ihtiyaç duymamızdır. Bu politikaları benimsemek, bir yandan acil sorunlara müdahale etme olanağı sağlarken diğer yandan sorunları üreten düzenin meşrulaştırılması ve sürdürülmesi riskini taşıyor. Bu nedenle söz konusu politikalarla kurulacak ilişkinin eleştirel niteliğini koruması; hangi eşitsizliklere müdahale ettiklerini, hangilerini koruduklarını ve dönüşümün sınırlarını nerede çizdiklerini sürekli sorgulaması gerekiyor. Tartışmayı da bu gerilim üzerinden bir soruyla tamamlamak isterim: Kapitalist sistemin ürettiği eşitsizliklere yönelik eleştirimizi korurken, onun içinden gelişen düzenlemeleri, mevcut koşulları iyileştirmenin ötesinde bu eşitsizliklerin temellerini dönüştürmek için nasıl kullanabiliriz?

Kaynakça

1. Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity. (2022). Kunming-Montreal global biodiversity framework (Decision 15/4). https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-15/cop-15-dec-04-en.pdf

2. Hickel, J., & Kallis, G. (2020). Is green growth possible? New Political Economy, 25(4), 469–486.https://doi.org/10.1080/13563467.2019.1598964

3. Intergovernmental Panel on Climate Change. (2022a). Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009325844

4. Intergovernmental Panel on Climate Change. (2022b). Climate change 2022: Mitigation of climate change. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009157926

5. United Nations Framework Convention on Climate Change. (2015). Paris Agreement.https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf

6. United Nations Framework Convention on Climate Change. (2024). Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on its fifth session, held in the United Arab Emirates from 30 November to 13 December 2023. Addendum. Part two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement at its fifth session (FCCC/PA/CMA/2023/16/Add.1).https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2023_16a01E.pdf